

КОЛОДЧИН Д. В.

кандидат юридичних наук,
докторант кафедри управління безпеки,
правоохоронної
та антикорупційної діяльності
(ПрАТ «Вищий навчальний заклад
«Міжрегіональна Академія управління
персоналом»)
ORCID: 0000-0002-0820-4409

УДК 343.85

DOI <https://doi.org/10.32842/2078-3736/2024.1.2.70>**ЗЛОЧИННІСТЬ В МІСЦЯХ НЕСВОБОДИ, СУЧАСНИЙ СТАН ТА ДИНАМІКА**

У статті досліджено сучасний стан та динаміка злочинності в місцях несповоди ДКВС України.

Найбільше кримінальних правопорушень вчиняється у виправних колоніях середнього рівня безпеки (52,5%), на другому місці перебувають СІЗО (30,0%) та на третьому – виправні центри (10,3%). Середній відсотковий показник злочинності у виправних колоніях максимального рівня безпеки складає – 4,9%, виправних колоніях мінімального рівня безпеки із загальними умовами тримання – 2%, у виправних колоніях мінімального рівня безпеки з полегшеними умовами тримання – 0,6%.

У загальній структурі злочинності в місцях несповоди переважну більшість (98,2%) складають кримінальних правопорушень проти життя та здоров'я особи 57,2% і кримінальних правопорушень у сфері незаконного обігу наркотичних засобів, психотропних речовин або їх аналогів 41%; спроб втеч та ухиленнь від відбування покарання – 0,5%; та інших кримінальних правопорушень -1,3%.

Окрему категорію злочинності в місцях несповоди складає латентна злочинність.

Ключові слова: злочинність в місцях несповоди, пенітенціарна злочинність, сучасний стан пенітенціарної злочинності, динаміка пенітенціарної злочинності, злочинність у пенітенціарній сфері, запобігання.

Kolodchyn D. V. Concepts of criminality causes in the penitentiary sphere of foreign countries

The article analyzes the current state and dynamics of crime in the places of detention of the SES of Ukraine.

Most criminal offenses are committed in medium security correctional facilities (52.5%), followed by pre-trial detention centers (30.0%) and correctional centers (10.3%). The average percentage of crime in maximum security correctional facilities is 4.9%, in minimum security correctional facilities with general conditions of detention – 2%, and in minimum security correctional facilities with light conditions of detention – 0.6%.

In the general structure of crime in places of detention, the vast majority (98.2%) are criminal offenses against life and health of a person (57.2%) and criminal offenses in the field of illegal trafficking in narcotic drugs, psychotropic substances or their analogues (41%); attempts to escape and evade serving a sentence (0.5%); and other criminal offenses (-1.3%).

A separate category of crime in places of detention is latent crime.

Key words: crime in places of detention, penitentiary crime, current state of penitentiary crime, dynamics of penitentiary crime, crime in the penitentiary sphere, prevention.

Постановка проблеми. Належне вивчення будь-якої злочинності являється неможливим без пошуку нових підходів щодо визначення її кількісних та якісних показників, що актуалізує потребу в постійному моніторингу статистичних даних, які, у свою чергу, надають суспільству змогу отримати реальне уявлення про стан, структуру та динаміку злочинності в місцях несвободи.

Нажаль сучасні соціально-політичні процеси в державі в умовах воєнного стану вкрай негативно відобразились на злочинності взагалі та у місцях несвободи зокрема, що стало підставою до нових наукових пошуків.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Теоретико-методологічним підґрунтям вивчення проблем злочинності в місцях несвободи, його сучасного стану та динаміки стали праці таких вітчизняних вчених, як: А. В. Беца, І. Г. Богатирьов, В. А. Бадира, Т. А. Денисова, О. М. Джу́жа, А. П. Закалюк, І. В. Іваньков, О. Г. Колб, В. Я. Конопельський, О. М. Кревсун, А. Х. Степанюк, В. М. Трубников, О. М. Кревсун, Я. О. Ліховіцький, С. В. Лучко, Л. І. Олєфір М. С. Пузирьов, С. Я. Фаренюк, С. І. Халимон, С. В. Царюк, О. О. Шкута, О. В. Щербина, Д. В. Ягунов, І. С. Яковець та ін.

Метою статті є вивчення сучасного стану та динаміки злочинності в місцях несвободи ДКВС України.

Виклад основного матеріалу. Практика діяльності місць несвободи Міністерства юстиції України свідчить, що на окрему частину засуджених карально-виправний процес не справляє позитивного впливу і вони, не бажаючи відмовитися від антигромадських поглядів та звичок, у певних ситуаціях знову вчиняють кримінальні правопорушення. У результаті чого за твердженням О.М. Джу́жи «порушується не лише принцип невідворотності покарання, а й факт вчинення засудженим у місцях несвободи нового кримінального правопорушення негативно впливає на інших засуджених, а також на злочинців, що перебувають на волі, породжуючи у перших надію на ухилення від відбування покарання, а у других – почуття безкарності за вчинені кримінальні правопорушення» [1, с. 442].

Проведений аналіз статистичних даних засвідчив, що найбільше кримінальних правопорушень вчиняється у виправних колоніях середнього рівня безпеки (52,5%), на другому місці перебувають СІЗО (30,0%) та на третьому – виправні центри (10,3%). Середній відсотковий показник злочинності у виправних колоніях максимального рівня безпеки складає – 4,9%, виправних колоніях мінімального рівня безпеки із загальними умовами тримання – 2%, у виправних колоніях мінімального рівня безпеки з полегшеними умовами тримання – 0,6%.

З огляду на те що згідно з наявними статистичними даними за 2019-2022р.р. у виховних колоніях не було зареєстровано жодного випадку вчинення кримінального правопорушення, можна зробити висновок що для засуджених які відбувають покарання у виховних колоніях вчинення кримінальних правопорушень не являється характерним. Разом з тим зауважимо, що не слід забувати про латентну злочинність.

Зведені статистичні данні протягом 2018-2022р.р. засвідчили, що в загальній структурі злочинності в місцях несвободи переважну більшість (98,2%) складають кримінальних правопорушень проти життя та здоров'я особи 57,2% і кримінальних правопорушень у сфері незаконного обігу наркотичних засобів, психотропних речовин або їх аналогів 41%; спроб втеч та ухилення від відбування покарання – 0,5%; та інших кримінальних правопорушень -1,3%.

Для з'ясування стану злочинності в місцях несвободи нами вирішено конкретно зупинитися на кожному із її видів, які з поміж іншого нами було виокремлено у попередньому підрозділі дисертації.

До першої групи кримінальних правопорушень, що вчиняються засудженими в місцях несвободи належать:

1) кримінальні правопорушення проти життя та здоров'я особи і її власності. До таких варто віднести: умисне вбивство (ст. 115 КК України); вбивство через необережність (ст. 119 КК України); умисне тяжке та умисне середньої тяжкості тілесне ушкодження (статті 121, 122 КК України), а також катування (ст. 127 КК України); сексуальне насильство

(ст. 153 КК України), крадіжка (ст. 185 КК України); грабіж (ст. 186 КК України); розбій (ст. 187 КК України) тощо[2].

За результатами проведеного дослідження встановлено, що в системі злочинності засуджених в місцях несвободи кримінальних правопорушень проти життя та здоров'я особи займають перше місце та в середньому складають – 57,9%.

2) Кримінальні правопорушення у сфері обігу наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів або прекурсорів в основному складають наступні: незаконне виробництво, виготовлення, придбання, зберігання, перевезення, пересилання чи збут наркотичних засобів, психотропних речовин або їх аналогів (307 КК України); викрадення, привласнення, вимагання наркотичних засобів, психотропних речовин або їх аналогів чи заволодіння ними шляхом шахрайства або зловживання службовим становищем (308 КК України); і незаконне виробництво, виготовлення, придбання, зберігання, перевезення чи пересилання наркотичних засобів, психотропних речовин або їх аналогів без мети збуту (309 КК України) [2].

В загальній структурі злочинності засуджених в місцях несвободи кримінальні правопорушення у сфері обігу наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів або прекурсорів нажалі займають друге місце (40,1%).

Окремо варто наголосити й на тому, що за результатами проведеного анкетування серед засуджених в місцях позбавлення волі, на питання: «Чи вживали Ви у минулому наркотики?» позитивно відповіли – 42,6% опитаних нами респондентів, та 2,8% засуджених зазначили, що вживали наркотичні засоби постійно.

3) Кримінальні правопорушення що дезорганізують нормальну діяльність місць несвободи в структурі злочинності в місцях несвободи складають – 0,5%. До таких варто віднести: злісна непокоря вимогам адміністрації установи виконання покарань (ст. 391 КК України); дії, що дезорганізують роботу установ виконання покарань (ст. 392 КК України); втеча з місця позбавлення волі або з-під варти (ст. 393. КК України) та втеча із спеціалізованого лікувального закладу (ст. 394 КК України) [2].

4) Інші кримінальні правопорушення, в загальній структурі злочинності засуджених в місцях несвободи складають – 1,4%.

Проведений аналіз злочинності в місцях несвободи показує, що вищеперераховані кримінальні правопорушення найчастіше вчиняються засудженими у робочі дні (72,6 %); у житлових зонах установ (11,4 %); у виробничих зонах (4,2 %); у ДІЗО, ПКТ (28,4 %), у нічний час (18,1 %), що свідчить про наявність невирішених проблем у діяльності оперативних підрозділів ДКВС України.

Як бачимо вчинення засудженими під час відбування покарання кримінальних правопорушень свідчить про наявність серйозних недоліків та суперечностей, що виникають при виконанні покарання у виді позбавлення волі, що ставить під сумнів можливість досягнення мети кримінально-виконавчого законодавства: захист інтересів особи, суспільства і держави шляхом створення умов для їх виправлення і ресоціалізації запобігання вчиненню нових кримінальних правопорушень як засудженими, так і іншими особами, а також запобігання тортурам та нелюдському або такому, що принижує гідність, поводженню із засудженими.

З огляду на вказані вище статистичні показники варто зауважити, що злочинність у місцях несвободи відображає не тільки оперативну обстановку, а й стан суспільного організму, який характеризується соціально-економічними, суспільно-моральними, політичними та іншими умовами його розвитку і суспільного життя [3, с. 80].

Результати проведеного дослідження доводять, що найпоширенішу групу в структурі латентної злочинності в місцях несвободи складають кримінальні правопорушення проти власності.

Серед ключових негативних чинників кримінальних правопорушень проти власності засуджених в місцях несвободи, які впливають на латентність такої злочинності, слід виділити: не повідомлення засудженими про факт вчинення кримінального правопорушення проти його власності; привласнення майна засудженого на користь іншого засудженого, у тому числі за борги; заволодіння майном засудженого шляхом шахрайства тощо.

Вказане положення отримало своє додаткове підтвердження і за результатами проведених нами опитувань, в ході яких встановлено, що до злочинності, яка з різних причин не знайшла відображення у державному обліку вчинених кримінальних правопорушень і осіб, які їх вчинили, за словами 42,6% опитаних нами респондентів, з числа співробітників пенітенціарних установ, слід віднести кримінальні правопорушення проти власності, з яких 62,4% в місцях несвободи займає шахрайство.

Значною проблемою є і те, що більшість інформації, яка сприяє шахраям у скоєнні кримінальних правопорушень, є у вільному доступі. До прикладу, телефони, за допомогою яких злочинці реалізують свої кримінально-протиправні схеми під приводом «працівник банку», «ваш родич в біді» або ж «продаж неіснуючих товарів», які є досить поширеними.

Основними детермінантами латентності кіберзлочинності в місцях несвободи являється її транснаціональний характер через застосування мережі «Інтернет» та анонімність мережевого спілкування, що ускладнює процес встановлення особи що вчинила кримінальне правопорушення. Окремий вплив на зростання кіберзлочинності в місцях несвободи здійснює брак в правоохоронній системі кадрів, що володіють відповідними знаннями, необхідними для розкриття відповідного роду кримінальних правопорушень.

Окрему категорію латентної злочинності в місцях несвободи, складають кримінальні правопорушення проти статевої свободи та статевої недоторканості особи [2], яка у свою чергу являється чи не основною причиною суїцидів серед засуджених [4, с. 6].

Існування в місцях несвободи гомосексуалізму сьогодні не заперечується ні пенітенціарним персоналом, а ні самими засудженими. Вказане отримало свого додаткового підтвердження і за результатами проведеного нами анкетування, в ході якого до одного з найбільш латентних злочинів в місцях несвободи 16,4 % опитаних нами респондентів, з числа співробітників місць несвободи та 36,9% засуджених, підтвердили наявність сексуального насильства (ст. 153 КК України).

За справедливим твердженням О.О. Шкути це окремо пов'язано і з тим, що в структурі кримінальних правопорушень серед засуджених, що відбувають покарання у виправних колоніях середнього рівня безпеки, значне місце посідають кримінальні правопорушення проти статевої свободи та статевої недоторканості особи. Їх структура виглядає приблизно таким чином: ст. 152 КК України – 59%; ст. 153 КК України – 24%; ст. 154 КК України – 9%; ст. 155 КК України – 3%; ст. 156 КК України – 4%. [5, с. 88].

Основною причиною зростання в місцях несвободи латентної злочинності, за нашим переконанням являється неналежний контроль з боку адміністрації установи виконання покарань за діяльністю засуджених. Інколи такі дії вчиняються з метою отримання останніми неправомірної вимоги, що також посідає значне місце в системі латентної злочинності в місцях несвободи.

Існування в місцях несвободи латентної злочинності сприяє неправильному уявленню в суспільстві про реальну статистику такої злочинності, її масштаби та суспільну небезпечність.

На жаль до сьогодні рівень обізнаності суспільства про вчинення засудженими у місцях несвободи нових кримінальних правопорушень залишається надзвичайно низьким, на що впливають як мінімум два фактори: неналежне здійснення громадського контролю за діяльністю органів і установ виконання покарань ДКВС України та закритість пенітенціарної системи від суспільства. У зв'язку з чим лише найбільш резонансні злочини, що вчиняються у місцях несвободи, стають відомими для суспільства через засоби масової інформації.

Недооцінка суспільством в цілому та персоналом установ виконання покарань проблем латентної злочинності в місцях несвободи створює не лише хибне уявлення про фактичний її рівень, а й не дає можливості встановити розмір заподіяних для суспільства збитків.

Неврахування латентної злочинності в місцях несвободи, в офіційних відомостях статистичної звітності, призводить до певних помилок у її прогнозуванні, як серед засуджених так і пенітенціарного персоналу, в результаті чого з-за неправильного розрахунку методів, сил і засобів, заплановані заходи спрямовані на запобігання такого роду злочинності, як

правило не досягають бажаного результату. Одним із шляхів витрішення такої ситуації являється перезавантаження діяльності оперативних підрозділів ДКВС України спрямованої на виявлення та належне документування таких кримінальних правопорушень з відповідним використанням агентурно-оперативних методів та можливостей оперативних служб в місцях несвободи.

Суспільно небезпечною проблемою, на наявності якої слід наголосити окремо, залишається відчуття безкарності суб'єктів злочинності, які не лише продовжують свою кримінально-протиправну діяльність у місцях не свободи, а й спонукають інших засуджених до її здійснення.

Висновки. На підставі викладеного можемо дійти справедливого висновку щодо необхідності нагального удосконалення державою механізму протидії злочинності в місцях несвободи, значну частину якої складає латентна злочинність.

Виявлення латентної злочинності в місцях несвободи завдання досить непросте, але не відноситься до тих що не можливо вирішити, основна роль реалізації якого належить адміністрації місць несвободи, оскільки саме вона володіє майже усією інформацією про пенітенціарну злочинність у підвідомчій їй установі виконання покарань.

Список використаних джерел:

1. Кримінологічні засади запобігання злочинам в установах виконання покарань в Україні (пенітенціарна кримінологія) : навч. посіб. / за заг. ред. О.М. Джужі. Київ, 2013. 620 с.
2. Кримінальний кодекс України Кодекс України; Кодекс, Закон від 05.04.2001 № 2341-III Електронний ресурс. Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14/ed20221229#Text>
3. Пенітенціарна кримінологія : підручник / І. Г. Богатирьов, А. В. Боровик, О. М. Джужа та ін. – Одеса : Видавничий дім «Гельветика», 2022. – 464 с.
4. Лукашевич С. Ю. Кримінологічна характеристика та попередження злочинності засуджених у місцях позбавлення волі : автореф. дис... канд. юрид. наук : 12.00.08. Харків, 2001. 20 с.
5. Виправлення та ресоціалізація засуджених, які відбувають покарання у виправних колоніях середнього рівня безпеки : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.08 / Шкута Олег Олегович ; Дніпропетр. держ. ун-т внутр. справ. – Д., 2011. – 237 арк. <https://dspace.oduvs.edu.ua/bitstreams/843805a5-27eb-46b7-9fe1-3bb5a81c097c/download>

